

Türkiye Ortadoğu'da Diyaloğu Sürdürmeli

Bilal Yıldırım

Yabancı sıfatının hakkını verircesine yabancı olduğu coğrafyalarda kurulu düzeni alt üst etmekten çekinmeyen Batı'nın, Irak ve Suriye'den sonra, Türkiye'nin yakın coğrafyasındaki yeni kurbanı İran olacak gibi görünüyor. Bu durumun görünen sebebi, ABD'deki Trump yönetiminin, İran'la Obama yönetiminin son dönemlerinde imzalanan nükleer anlaşmayı koşulları itibarıyla Amerika'nın çıkarlarına uygun bulmaması ve revize etmek istemesi. Görünmeyen nedeni ise, İran'ın son dönemlerde giderek artan bölgesel etki alanının sınırlandırılmak istenmesi. Trump yönetiminin İran'ın balistik füzelerle ilgili faaliyetlerini de nükleer anlaşmaya dahil etme söylemi bunun en önemli göstergesi. Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın İran aleyhindeki sözleriyle Suudi Arabistan ve en son Başbakan Netanyahu'nun geçen haftaki sunumuyla İran'ın nükleer silah elde etme çalışmalarına devam ettiğine dair kamuoyu oluşturmaya çalışan İsrail, bu ikinci neden dolayısıyla ABD'nin bölgedeki ortakları. Avrupa da ikircikli tavrıyla ABD'nin hesaplarını yavaşlatmanın ötesinde bir etki ortaya koyamıyor. Soğuk Savaş'ın sona erişinden bu yana bölgede attığı her adımın bölgesel istikrar

üzerinden güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit eden ABD karşısında Türkiye, bir kez daha kendi çıkarlarını gözetmek durumunda. Dolayısıyla bir komşu ülkenin daha fiili olarak parçalanıp bölgedeki istikrarsızlık karadeliğinin büyümesine müsaade etmemeli. Zira fiili parçalanmalar arttıkça istikrarı sağlayıp güvenli bir çevre elde etmek güçleşmekte. Türkiye'nin stratejisini belirleyecek olansa, tarihi süreç içerisinde aktörlerin davranışlarından edindiği tecrübeler ve sahip olduğu imkanlar. Eylemlerinin meşruiyetini sağlayacak olan da egemen bir devlet olmaktan kaynaklanan ve varlığını muhafaza etmeye dönük çıkarları. Üstelik bu durum, halkının güvenlik ve refahıyla da yakından ilgili.

Fark edileceği üzere bölgede istikrar konusundaki karşılıklı bağımlılık, Türkiye'yi çıkarlarını tanımlarken dikkatli olmaya zorluyor. Bu nedenle istikrarsızlıktan kaynaklanan ortak tehdit, İran'la ilgili süreci etkileyen ve bu süreçten etkilenecek olan tüm aktörlerle diyalogu zorunlu kılıyor. ABD'nin 14 Nisan'da Suriye'ye düzenlediği füze operasyonu öncesinde ve sonrasında yaptığı açıklamalar da, Türkiye'nin bu yönde hareket

etmekte olduğunu gösteriyor. ABD, sahip olduğu kapasite itibarıyla, sınırsız olmasa da çok geniş bir eylem esnekliğini haiz. Türkiye ile arasındaki ittifak ilişkisine rağmen, Suriye'nin kuzeyinde SDG çatısı altındaki PKK-PYD'ye her türlü askeri desteği vererek ve meşrulaştırıcı söylemi istihdam ederek Türkiye'nin tehdit hissetmesine yol açması da bu esnekliği kullanmak istediğinin bir işareti. Obama döneminde başlayan bu süreç, Trump yönetimi tarafından da, Türkiye ile yapılan görüşmelerde Başkan Trump'ın hiçbir şeyden haberi olmadığına ve derhal durdurulacağına dair söylemine rağmen devam ettirilmekte.

Bu da Türkiye'nin güvensizlik hissini sürekli besliyor. Ancak Türkiye'nin tek başına veya yeni müttefikler edinerek ABD'yi dengeleme imkanı söz konusu değil. Suriye'de çeşitli uzlaşmalar sağlamak mümkün olsa da Rusya, verdiği sözlerden rahatça cayabilen bir ülke. Dolayısıyla kendisiyle uzlaşmanın mümkün olması, çıkar ortaklığından ziyade geçici çıkar kesişmelerinin bir ürünü. ABD'nin PKK-PYD eylemlerine meşruiyet kılıfı örmesi gibi Rusya'nın da Esed rejiminin ateşkes ilan edilen bölgelerde dahi devam edegelen sivil katliamlarını meşru gösterme çabasını bu doğrultuda okumak gerekiyor. Dolayısıyla Türkiye için, sahip olduğu askeri ve ekonomik kapasitesi ABD'yle diyalogu zorunlu kılarken, elde edilen geçici uzlaşmalar üzerinden Suriye topraklarında güvenliğine dönük operasyonlar gerçekleştirebilmesi de Rusya ile diyalog kapılarını açık tutmayı mecburi hale sokuyor. Üstelik ABD ile ittifak ilişkisinin olmadığı bir durumda Rusya ile ilişkilerin tarihi olarak tecrübe edilmemiş olması da hesaba katılması gereken bir durum. Türkiye, her ne kadar Çin'le ilişkilerini geliştirmek istese de, bu ülkeyle henüz bu tarz bir işbirliği yapabileceği karşılıklı tecrübe birikimine de sahip değil. Dolayısıyla ABD ve Rusya'nın her ikisiyle de aynı anda diyalogu dürdürmek, Türkiye için bir zorunluluk.

Türkiye'nin büyük güçlerle ilişkilerinde durum bu iken, Ortadoğu'daki bölgesel güçlerle ilişkilerde belirli farklılıklar söz konusu. Nitekim bölgesel istikrarsızlıklar büyük güçlerin çıkarına

olabilir ve hatta onlar tarafından sürdürülebilirken bölge ülkeleri açısından ortak birer tehdit unsuru teşkil etmekte. Buna rağmen aralarında anlaşmazlıklar söz konusu olmakla birlikte, bu durum anlaşmazlığı kendi çıkarları doğrultusunda çözme arzusundan kaynaklanan rekabetin bir sonucu. Bu nedenle istikrarsızlığın müşterek bir tehdit olduğu gerçeği değişmiyor. Ancak, tehdidin müşterekliğini tanıyarak ortak çıkarlar çerçevesinde çözüm aramak yerine rekabeti tercih etmeleri, hem birbirlerini de tehdit kapsamı içine almalarına hem de büyük güçlerle olan asimetrik ilişkilerini sürdürmelerine yol açıyor.

Trump'ın nükleer anlaşmadan çekileceğini açıklamasıyla yeniden dünya siyasetinin önemli sorunlarından biri haline gelen İran, Türkiye'nin en azından kritik dönemlerde diyalog kurabilmeyi başardığı bir ülke. Bugün üzerine odaklanan baskının kurbanı olduğu ölçüde faili konumunda. Kurbanı; zira Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun nükleer anlaşmaya riayet ettiğine dair açıklamalarına rağmen ABD'nin yaptırımlarının artması riskiyle karşı karşıya. Faili; çünkü bölgede doğan otorite boşluklarını sadece kendi lehine olacak biçimde doldurarak Türkiye'yi ve başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez'deki kimi Arap komşularını rahatsız etmekte. Rusya ve Çin'den gördüğü askeri desteğin yanı sıra balistik füze üretme kapasitesiyle de kendine dair tehdit algısını besliyor. 1990'larda Suriye'den algıladığı tehdidin Türkiye'yi İsrail'le askeri işbirliği de dahil yakınlaşmaya itmesi gibi, bugün de söz konusu Arap ülkeleri, bugüne dek tanımaktan imtina ettikleri İsrail'le, özellikle İran'ı varoluşsal düşmanı olarak gördüğü için yakınlaşma ihtiyacı içindeler. İran her ne kadar silahlanma programı konusunda ABD'nin ve İsrail'in bölgedeki varlığını öne sürse de komşularıyla ilişkilerinde özenli davranmaktan uzak. ABD'yle güvenlik ilişkileri ve askeri harcamalarıyla Arap ülkeleri de bu tehdidi yeniden üretmekte. Mezhep farklılıkları da bu süreci daha fazla körüklüyor. Ancak kendisinden bu derece bir tehdit

algılamaları dolayısıyla Türkiye, Arap ülkeleriyle diyalogunu sürdürebiliyor.

Mezhepsel bariyerlere sahip olmaması, bu süreçte her iki tarafla da etkileşimini sürdürebilmesi için Türkiye'nin sahip olduğu bir avantaj. Büyük güçlerle asimetrik bir bağımlılık ilişkisinden uzak durması ve dış politikada bağımsızlığını muhafaza etmek istemesi de buna katkıda bulunuyor. Baskıların üzerinde yoğunlaştığı İran'ın bölge ülkeleriyle uzlaşmadan içinde bulunduğu durumdan kurtulması pek de olası değil. Her ne kadar askeri üstünlüğü elinde bulundursa da Körfez'deki Arap ülkeleri kadar halkına refah sunamaması ve dünya ekonomisiyle bütünleşmede onların gerisinde kalması önemli bir eksiklik. Üstelik Arap ülkeleri İran'a kıyasla kendileri açısından bunu kolaylaştıracak hiçbir doğal avantaja da sahip değiller. Bu nedenle, galibiyetin kesin olduğu bir durumda dahi askeri seçenek, muhtemel sonuçları itibarıyla İran için ciddi bir macera. Arap ülkeleriyle etkileşimini iyileştirmek istediğinde ihtiyaç duyacağı ilk husus da Türkiye ile diyalogunu güçlendirmek. Bu da Türkiye'nin Arap ülkeleriyle diyalogunu sürdürmesini elzem hale getiriyor.

Böyle bir durumda, Arap ülkelerinin diyaloglarını sürdürmek konusunda Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarının geleceği önemli hale geliyor. Muhammed bin Selman'ın Mısır ziyareti esnasında Türkiye aleyhinde söylediği iddia edilen sözlerle ve öncesinde Katar'dan istenilen talepler arasında Türk askerlerinin çekilmesinin de yer almasına rağmen Suudi Arabistan'ın Türkiye ile diyalogunu koparmak istemediğini söylemek mümkün. Bin Selman'ın sözlerinin reddedilmesi ve şu sıralar karşılıklı askeri görüşmelerin sürdürülüp tatbikatlara katılım gösterilmesi bunun bir göstergesi. 2000'li yıllardaki ekonomik başarılarının ve bağımsız dış politika anlayışının yanı sıra günümüzde de askeri yeteneklerini geliştirip Suriye örneğinde olduğu üzere somut başarılar elde etmesinin, Türkiye'yi Arap ülkeleri nazarında statü sahibi kıldığını söylemek mümkün.

İran tehdidinin dengelenmesinde ABD'ye olan ihtiyaçlarına rağmen Trump'ın maliyeti diğerlerine yüklemeye dönük ve İsrail dışında bir ülke için gerçek bir yükümlülük üstlenmekten imtina eden yaklaşımı, Suudi Arabistan başta olmak üzere Arap ülkeleri açısından not edilmesi gereken bir durum. İsrail'le danışıklı dövüş içinde hareket ederken Arap ülkelerini Suriye'den askerlerini çekmekle tehdit edip para talebinde bulunması ve Suriye'nin kuzeyinde PKK-PYD'ye kalkan olacak bir Arap gücü oluşturmalarını istemesi bunun birer örneği. Kral Abdullah dönemi dış politikası hatırlandığında Suudi Arabistan'ın, ABD ve İsrail'in bölgesel emelleri doğrultusunda araçsallaştırıldığı farkında olmaması ihtimali çok düşük. İsrail'le yakınlaşmayı da Bin Selman'ın içeride otoritesini sağlamlaştırma sürecinin bir parçası olarak değerlendirmek mümkün. Zira ne Türkiye'nin ne de Mısır'ın İsrail'i tanıyıp yakınlaşmalarının kendileri için umulan neticeyi hiçbir zaman doğurmadığı tarihi tecrübesini görmezden gelmek mümkün değil. Aynı şekilde, bu araçsallaştırılmaya boyun eğdiren, yine Suudi Arabistan başta olmak üzere söz konusu Arap ülkelerinin bugün içine düştükleri güvenlik kaygılarını da göz ardı etmemek gerek.

Türkiye'nin Katar'la ilişkileri zaten oldukça iyi düzeyde. Kuveyt de Katar krizindeki tavrıyla Türkiye'ye uzak bir ülke değil. Ancak özellikle şu sıralarda Afrika kıtasındaki rekabetiyle tezahür ettiği üzere BAE ile mesafeli bir konumda. BAE veliaht prensi Muhammed bin Zayid ile Bin Selman arasındaki yakınlık bilinen bir gerçekse de iki ülke arasındaki çıkar farklılıkları ve anlaşmazlıkların varlığı da başka bir gerçek. Bu nedenle bu yakınlığın Türkiye–Suudi Arabistan ilişkilerine doğrudan bir şekilde olumsuz etkisi olacağına inanmak yersiz. Zaten Türkiye'nin, İsrail'le yukarıda değinilen 1990'lardaki yakınlaşmasını Suriye'nin "Arap ülkelerine yönelik en büyük tehdit" olarak nitelendirmesine benzer bir algı ve söylemden kaçınıp bu süreçte herhangi bir Körfez ülkesini ötekileştirmemesi önemli. Trump'ın 9 Mayıs'ta açıkladığı çekilme kararının tüm sonuçlarını bugünden tahmin

etmek güç olsa da, ABD'nin bölgenin istikrarına dönük bir siyaset izlemeyeceğini bilmek için kahin olmaya gerek yok. Dolayısıyla Türkiye'nin yapması gereken, bölgenin istikrarı ve kendi güvenliği için, aradaki kimi anlayış ve çıkar farklılıklarına rağmen başta İran ve Suudi Arabistan olmak üzere bölgedeki tüm ülkelerle aynı anda diyalog halinde olup etkileşimini muhafaza etmek olmalı. Zira bölgesel istikrarsızlıklarla mücadele etmenin tüm ülkelerin ortak çıkarı olduğuna onları ikna etmenin şimdilik başka bir yolu bulunmuyor.